

"לדורות"

סיפוריהם של ניצולי השואה החיים בישראל שאלון לרישום קורות ניצולת השואה

איסוף סיפוריהם של ניצולי השואה הוא אחד המרכיבים החשובים ביותר בשימור הזיכרון ובהנחלתו לדורות הבאים. לכן, המידע על קורותיהם של הניצולים חיוני מאוד לחוקרים ולבני הדורות הבאים. בעזרת מידע זה אפשר יהיה להכיר את הסיפורים הפרטיים המרכיבים את התמונה הרחבה של תקופת השואה. לסיפור האישי שלכם יש חשיבות לאומית, מחקרית וחינוכית. אוסף הסיפורים יעלה לאתר אינטרנט מיוחד שכתובתו www.ledorot.gov.il

את השאלון המלא נא לשלוח לדוא"ל: infovatikim@pmo.gov.il פרטים נוספים ושאלות בטלפון כוכבית 8840* נא למלא את הפרטים האישיים בנספח ולאשר בחתימתכם את פרסום הסיפור באתר. יש לשלוח את הנספח בדואר: ת.ד. 10437 פתח תקווה 49003 או בפקס: 02-5605034 ניתן לסרוק את הנספח ולהעבירו בדוא"ל בצמוד לשאלון.

שם משפחה ושם פרטי כיום

שם משפחה:	שם פרטי:
גרינאפל	ציפורה (פלה)

פרטים אישיים לפני השואה ובתקופתה

במידה והשאלה אינה נוגעת אלייך, אין צורך לענות עליה

שם משפחה איתו נולדת:		דז'צ'י	
שם פרטי איתו נולדת:		פלה	
שנת לידה:	מין:	בלועזית	בלועזית
1931	נ	FELA	DZIECI
עיר לידה: קאליש, פולין		בלועזית	בלועזית
שם פרטי ושם משפחה של האב:		בלועזית	בלועזית
מאיר דז'צ'י		KALISZ	KALISZ
שם פרטי ושם משפחה של האב:		בלועזית	בלועזית
מאיר דז'צ'י		KALISZ	KALISZ
מקום מגורים קבוע לפני המלחמה:		מקצוע לפני המלחמה:	
קאליש, פולין		תלמידה בבית ספר	
השכלה/תואר אקדמי לפני המלחמה:		חבר בארגון או בתנועה:	
יסודית		השומר הדתי (במהלך המלחמה, בֶּנְגֵ'ין, 1941)	
מקומות מגורים בתקופת המלחמה:			
קאליש, לובלין, צ'נסטוחובה, ז'אָרְקֵי, בֶּנְגֵ'ין, קמיונקה, שרודולה, מחנה אושוויץ בירקנאו			
במידה והיית בגטו, ציין את שמו – גטו לובלין, גטו צ'נסטוחובה, גטו בֶּנְגֵ'ין, גטו קמיונקה		בלועזית	
Lublin ghetto, Czestochowa ghetto, ghetto Veng'in, Kamionka ghetto		☒	
במידה והיית במחנה עבודה או מחנה ריכוז, ציין את שמו אושוויץ בירקנאו (1943-1945), רֶוּנְסְבְּרִיק, גרמניה (1945), מְלַחֵב, גרמניה (1945)		בלועזית	
Auschwitz-Birkenau (1943-1945), Roonsbrik, Germany (1945), Mlhov, Germany (1945)			

תאריך השחרור: 5.5.1945	המקום בו נודע לך כי הנך אדם חופשי: בסביבות העיר ליבק, גרמניה	
ציין מקום אליו חזרת לאחר השחרור אחרי המחנה- פולדה, גרמניה	במידה והיית במחנה עקורים ציין את שמו מחנה עקורים בגרמניה ליד ליבק	
במידה ועלית באניה, ציין את שמה טמפה	שנת עליה: 1949	במידה והיית במחנות מעצר בקפריסין, ציין ממתי עד מתי -

אנא ספרי על קורותיך לפני המלחמה

(ציוני דרך: הבית בו גדלת, בית הספר, חברי ילדותך; במה עסקו הורייך, המשפחה המורחבת, חגים ומאכלים):

נא לכתוב בגוף ראשון

הבית בו נולדתי בקאליש היה בית אמיד והיו ברשותנו טחנת קמח ומספר דירות. היו לי שני אחים חורגים שכן שני הוריי התאלמנו בגיל צעיר. אמי התאלמנה כשהיה לה ילד אחד, וכדי להתפרנס החלה לסחור בקריסטלים ונחלה הצלחה. הבית היה בית דתי. אבי היה משכיל ודובר שפות ובילדותי לימד אותי גרמנית.

לאבי היה אח, מרדכי, שגר בקאליש ואחות, פּרַלָה, שגרה עם ההורים בקלצ'ב, עיירה קטנה ליד קאליש. הייתה להם שם חנות. את מרדכי, שהיה נשוי, הכרתי טוב מקאליש אבל את האחות של אבא, שלא התחתנה, פגשתי פעם ראשונה כשברחנו מהבית ב-39'. ההורים והאחים של אבא לא שרדו את המלחמה. בן דודי בֶּרֶק, הבן של מרדכי, היה היחיד ששרד מצד אבי. לימים הוא חי בגרמניה ועשה שם חיל בעסקי תכשיטים.

לאמי היו הרבה אחים ואחיות אך אף אחד מהם לא גר בקאליש – הם רובם גרו בֶּזְגֶלְמֶבֶיה – בֶּזְבִּירְצ'ה, בֶּנְגִ'ין, סוֹסְנוֹבִיץ, דוּמְבְּרוֹבֶה, שְׂצ'מִיֶשִׁצָה וגם בֶּצְ'נֶסְטוֹחוֹבֶה. אני כילדה קטנה הייתי נוסעת עם אימא ברכבת לשמחות של המשפחה- בריתות, חתונות ומה לא. 2 אחים של אימא נשאר בחיים אחרי המלחמה, מתוך 11 אחים ואחיות – הדוד אלטר שוורצבאום והדוד לייבל (ליאון) שוורבאום.

דוד אלטר, האח הכי צעיר שגר בֶּנְגִ'ין, שרד את השואה ואחיו לייבל- ליאון, שלא רצה לשרת בצבא הפולני, ברח לבלגיה כבר בשנת '35 ומשם לארץ. הוא היה חבר קואופרטיב נמל חיפה ולא היו לא ילדים. הוא נפטר בסביבות גיל 65. לדוד אלטר היו שני ילדים – בן ובת – ואישה, והם לא שרדו את המלחמה. היה עוד אח של אמי, דוד מנדל, שהבן שלו- בן דוד שלי – מונייק, הגיע לארץ לפני המלחמה והקים משפחה בישראל.

כשפרצה המלחמה אחי החורג מצד אמי, משה, היה בישראל- הוא עשה עלייה בשנת 1935 בתור סטודנט וגם בעקבות בחורה שלימים הפכה לאחות. אני זוכרת היטב את היום שבו עזב - נסענו בכרכרה יפה עם סוסים, על מנת ללוות אותו לתחנת הרכבת. לימים הוא למד משפטים בישראל והיה עורך דין. אותו אח, משה, לפני שעלה לארץ, לא אהב לימודי קודש. דוד אלטר ייעץ לאמי לשלוח אותו לעשות בגרות- הוא אמר שלימודי קודש אין סיכוי שילמד- הוא לא רצה להיות דתי. לכן, אמי שלחה אותו לגימנסיה, שם למד לימודי חול.

סבתי מצד אמא שעל שמה אני קרויה (פייגל שוורצבאום) אירחה לפני המלחמה את הנכד משה, שחלה בטיפוס. לבסוף הנכד הבריא וסבתא שנדבקה ממנו, נפטרה מהמחלה. אחי החורג מצד אבא, חיים, היה איתנו בפרוץ המלחמה. הוא היה אז כבן 20 ועבד בבנק (אני הייתי אז בת 8). חיים למד, היה בחור אינטליגנטי, היה דתי וגם ניגן במנדולינה. כמו ההורים, גם הוא לא שרד את המלחמה.

אני הייתי בת זקונים של הוריי וכל המשפחה סבבה סביבי. בגן בו למדתי בקאליש למדו קצת קרוא וכתוב, ולכן התחלתי ללמוד בבית הספר חבצלת (בית ספר דתי לבנות) בכיתה ב', אחרי שעברתי את הבחינות. הספקתי ללמוד בכיתות ב' עד ד', ואז למעשה פרצה המלחמה.

נא ספרי על קורותיך בזמן המלחמה

(גירוש, גטאות, מחנות וצעדות מוות, במסתור או בזהות בדויה ושם בדוי, פעילות ותפקידים במחתרת, השתתפות בבריחה או בהתנגדות, האנשים שהיו בסביבתך בגטו או במסתור, במי נעזרת או אולי למי עזרת):

עם פרוץ המלחמה ב-1939, נפוצה שמועה בקאליש שהגרמנים מגיעים לעיר. הרבה יהודים וגם חלק מהפולנים ברחו מקאליש אל הכפרים והעיירות שמסביב לעיר, בתקווה שהגרמנים לא יגיעו לשם. אנחנו ברחנו למשפחה של אבי בקלצ'ב. זאת הייתה הבריחה הראשונה מהבית. בדרך לשם רצנו בדרכים והיה לי קשה ללכת. הייתי אז בת 8. אמי שמה אותי על עגלה של פולנים כדי שלא אצטרך ללכת. הפולנים הגיעו לכניסה לכפר והשאירו אותי שם. פחדתי אז שהלכתי לאיבוד ושלא ימצאו אותי. הייתי לבד כמה שעות ובכיתי עד שההורים שלי הגיעו לכפר ובסוף מצאו אותי. לא אשכח את זה אף פעם.

בקלצ'ב היינו יומיים-שלושה וחזרנו הביתה- הגרמנים פיזרו כרוזים בכל מקום שאפשר לחזור לבתים ולאף אחד לא יאונה כל רע. היה לנו מכשיר רדיו בבית שאבי קיבל פעם כתשלום עבור הקמת. בשלב מסוים נאסר על היהודים להחזיק מכשיר רדיו, אז אבי החביא את המכשיר בארון ומדי פעם היה מאזין בשקט לשידורים בגרמנית. אחרי אולי שבועיים בקאליש התפרסמו כרוזים לקחת מה שאפשר בילקוט כי הולכים להפוך את קאליש לנקייה מיהודים (יִדְנֶרֶין). לפני הפינוי, אבא החביא כלי זהב מאחורי קורות העץ בבניין ובחצר.

הפינוי היה בלילה – ארזנו מה שיכולנו ויצאנו ברגל לכיוון תחנת הרכבת. זאת היה כבר דרך. ביציאה מהבית השוערת הפולנייה של הבניין אמרה לכולם להשאיר את הבתים פתוחים, היא רצתה לראות איזה עושר היה בפנים ולקחת מה שאפשר- לא אשכח שהיא שאלה את אמי איפה כל הקונפיטורות והדברים הטובים בבית כדי לקחת.

בתחנת הרכבת הגרמנים האיצו בנו להיכנס לתוך הקרונות שעמדו בתחנה, שהיו קרונות של בקר- בלי מקומות ישיבה, חושך בפנים, למעט חלון קטן עם סורגים שהיה למעלה ובקושי היה מקום לנשום. הגרמנים דחסו את האנשים, ספרו עד 80 וסגרו את הקרון. בגלל החושך אי אפשר היה לדעת מי ישנו ומי איננו, אז במהלך הנסיעה היו צעקות- כל אחד חיפש את הקרובים שלו. כשהגענו ללובלין, כבר היה בוקר, ואז גילינו שאיבדנו את אבא.

אחרי בירור קצר, התברר לנו שאת הקרון של אבא שלחו למינסק-מזוב'ייצק, שליד ורשה. הייתי עם אמי ואחי חיים. הורידו אותנו במגרש גדול והקהילה היהודית באה לקבל את פנינו. מי שהיה יכול, לקח משפחה לגטו, שבאותו שלב עוד היה פתוח. אותנו לקחה משפחת קליינר. היה לנו קצת כסף שהצלחנו להבריח ובנוסף, משפחת קליינר עזרה לנו מאוד ואירחה אותנו בסבר פנים יפות בדירה מרוהטת ומסודרת שהייתה בבעלותם וכנראה הייתה מושכרת קודם לכן.

בלובלין התחיל הגיהנום – יריות בלילה ברחובות, הגרמנים היו דופקים בלילה על הדלתות, לוקחים את הגברים לעבודה והם לא היו חוזרים. אוכל לא היה, היה צריך לעמוד בתור ללחם. לילה אחד גם לקחו את אחי חיים לעבודה וחשבנו שלא נראה אותנו יותר, אבל כעבור יומיים הוא חזר. הגרמנים לקחו אותנו לעבודות יזמות – לגרוף את השלג מהכבישים.

בלובלין גם חליתי במחלת עור- מין פריחה עם גירודים נוראים. עד מהרה כל הגוף היה מלא בפצעים ושריטות מהגירודים. אני זוכרת את הגירוד הזה עד היום. אמי עמדה מעליי ושפשפה לי מלח על העור על מנת להקל קצת על הגירוד. זה עזר מעט אך הגירודים נמשכו. אמי כתבה לאחותה מתילדה שגרה ברייך (החלק של פולין שסופח לרייך) ומתילדה שלחה משחה שחורה שנקראה "אִיקְטִיול". רק המשחה הזו העבירה את המחלה.

חיפשנו דרך לברוח מלובלין ואימא, דרך מכתבים, שמעה מהדודות שלי בזגלמבֿיה ששם עדיין שקט יחסית ורצינו להגיע לשם ובדרך לאסוף את אבא בוורשה, אחרי שקבענו להיפגש שם. בוורשה נפגשנו בבית של דוד מרדכי, שמשפחתו ברחה מקאליש לוורשה והתגוררה בגטו. באותה תקופה כבר היה קשה להיכנס לגטו וקשה לצאת. בוורשה לא נשארנו הרבה זמן, אולי חודש, ולאחר מכן הגענו לצ'אָנסטוּחובֿה, שם הייתה לאמי בת דודה. גרנו שם חודש בערך בתנאים גרועים – היינו ארבע משפחות בדירה אחת.

צ'אָנסטוּחובֿה הייתה תחנת מעבר ממנה המשכנו למישקוב, שם נשארנו זמן קצר אצל קרובים-רחוקים של אימא, ומשם המשכנו לצ'אָרְקִי, עיירה קטנה שהייתה ליד הגבול בין פולין הכבושה (גנרל גוברנמנט) לפולין של הרייך. בצ'אָרְקִי הייתה לאימא חברה – גם לה קראו חווה, כמו אמי. היה לה שיער שחור והייתה קצת כהה, אז קראו לה "די שווארצע חייע". מצאנו אותה שם והיא סידרה לנו דירת חדר קטנה. אני זוכרת עד היום בדיוק איך נראתה הדירה ואיפה עמד כל רהיט. היו שם תנור בישול, שולחן קטן עם שני כסאות ושתי מיטות לאורך, צמודות לקיר – האח חיים ישן עם אבא ואני ישנתי עם אימא.

בהמשך המסדרון גרה עוד משפחה – זוג הורים עם ילד קטן. בחדר אחד גרו והחדר השני היה חדר עבודה של האבא, שפירנס את המשפחה משטיפת עורות. היו מביאים לו עורות של פרות והוא היה שוטף אותם טוב טוב במים. כל זמן מה היה צריך להחליף את המים שכבר היו מסריחים והריח שם היה פשוט נוראי.

בצ'אָרְקִי המשפחה התפרנסה קצת – אבא, שידע גרמנית, היה כותב מכתבים עבור יהודים אל שלטונות גרמניה, והאח חיים עזר לפרנסה כשלימד ילדים לבר מצווה. בצ'אָרְקִי היה פרוטקטורט, כלומר איזשהו מינהל של הגרמנים. רצינו לעבור משם לשטחי הרייך אבל נתקענו שם כי שמענו שוירים ביהודים שמנסים לגנוב את הגבול ופחדנו על אבא. נשים עוד היו יכולות לשים מטפחת ולעבור עם הפולניות, שלקחו כסף על מנת להעביר את הגבול, אבל פחדנו שאבא, שהיה לו זקן וכיפה, לא יצליח לעבור. שם נולד הרעיון של הוריי לשלוח אותי לבד לדודה מתילדה (מתלה) בפּוֹנְגֿ'ין, שסופחה לשטחי הרייך. שם האמינו שלא יפגעו ביהודים.

המחשבה הזו התבררה כנכונה אבל רק באופן זמני. מהר מאוד המצב הלך והחמיר גם בזגלמבֿיה. כדי להעביר אותי את הגבול, שילמו לפולניה. בגלל שנראיתי כמו ילדה פולניה לא עשו לי שום בעיות במעבר. מרגע שעברתי את הגבול לרייך, כבר לא ראיתי יותר את אבי ואת אחי. דודתי מתילדה, אחות אמי, התייחסה אליי בצורה יוצאת מן הכלל, כאילו הייתי בתה. מכיוון שיהודים כבר לא הורשו ללכת לבית ספר, היא לקחה עבורי מורה פרטית שלימדה אותי בבית.

בבית גרתי עם מתילדה, בת הדודה שלי הנָקָה ואחיה הקטן מוישלה, חמותה של מתילדה ואלמנת גיסה של מתילדה. שתי האחרונות, שהיו נשים מבוגרות, היו הראשונות שנלקחו בסלקציה וככה נשארנו ארבעתנו. הבן הגדול של מתילדה יצחק ובעלה אליהו כבר לא היו בבית כשהגעתי לפּוֹנְגֿ'ין – הגרמנים לקחו אותם לעבודה. זמן לא רב אחרי שהגעתי לפּוֹנְגֿ'ין, באה אמי לבקר אותי, לאחר שהצליחה לעבור את הגבול. מתילדה הציעה שתישאר אך אמי לא הסכימה להשאיר את אבי ואחי לבד.

לאחר מס' ימים היא חזרה לצ'אָרְקִי ויותר לא ראיתי את משפחתי. לפי השמועות הם פונו לכּוֹדוֹם ומשם נשלחו לטרבלינקה. אף פעם לא הצלחתי לגלות כיצד ומתי הרגו אותם הנאצים. בתחילת '43 נדמה לי הגרמנים העבירו אותנו מפּוֹנְגֿ'ין לקמיוֹנְקָה. כשהגענו לשם הגטו כבר היה בימיו האחרונים. הגרמנים החלו לעבור מבית לבית ולפנות את כל היהודים. אנחנו התחבאנו במספר מקומות מסתור על גג הבניין. אני ודודתי מתילדה התחבאנו מאחורי ארובה שיצאה מאחת הדירות. הגרמנים טיפסו במעלה הארובה, מצאו ועצרו אותנו ולקחו אותנו למטה הגסטפו בעיר.

דודתי ואני הופרדנו. הכניסו אותי לחדר ולאחר מספר דקות נכנס קצין גסטפו עם כלב גדול ואלה, וגם רובה ששם על השולחן לפניי. הוא התחיל לתחקר אותי בגרמנית, ולמרות שהבנתי כל מילה שאמר – אבי הרי לימד אותי גרמנית – שתקתי והסתכלתי עליו כאילו אני לא מבינה מילה. בסוף הוא סינן משהו וסימן לי לצאת מהחדר.

מחוץ לחדר לא היה איש עד היציאה מהבניין וגם ברחוב שמחוץ לבניין לא הייתה נפש חיה. רצתי ברחובות עד שחזרתי לרחובות של הגטו, שהיו ריקים מאדם. טיפסתי בחזרה אל הגג והצטרפתי למשפחה שלי שעדיין התחבאה שם. כעבור כמה ימים, חזרו הגרמנים והפעם מצאו את כולנו. הם הובילו אותנו לתחנת הרכבת עם אחרוני היהודים של קְמִיִּנְקָה, משם הועברנו לְשְׂרֹדוּלָה, מִין מחנה קטן שהיה התחנה האחרונה לפני אושוויץ. בְּשְׂרֹדוּלָה לא נשארנו הרבה זמן.

בנובמבר 1943 הגענו לאושוויץ-בירקנאו ארבעה - הדודה מתילדה, בת הדודה הֶנְקָה, אחיה מוישלה ואני. מוישלה הופרד מאיתנו כבר בהתחלה ונשלח לבלוק של הגברים. אחר כך לא שמעתי ממנו. הוא לא שרד את המלחמה. היה באושוויץ מחנה של ילדים אבל בשום פנים ואופן לא רציתי ללכת שם, כי היו שמועות שעושים ניסויים על הילדים או שולחים אותם לקרמטוריום. דודה שלי לימדה אותי לעמוד על קצות האצבעות כדי שאיראה יותר מבוגרת, אעבור את הסלקציות ואשאר איתה.

בקליטה באושוויץ היו כאלה שהלכו ישר לתאי הגזים. הצלחתי לעבור את הסלקציה יחד עם מתילדה והֶנְקָה ולקחו אותנו ל-"סאונה". לפני כן, גילחו לכולנו את השיער ואמרו לנו להתפשט למקלחת. היה חורף קר וב"סאונה" היה זרם חלש של מים קפואים. זה היה קור אימים. זאת הייתה קבלת הפנים לאושוויץ. לפעמים עולה לי הזיכרון הזה כשאני מתקלחת בחורף. אני נשארתי עם דודה מתילדה במחנה שלא עבדו בו שנקרא "קְוִוֶּרְטֶנֶה" והֶנְקָה, שהייתה גדולה ממני הועברה למחנה אחר שממנו נשלחו לעבודה.

באושוויץ היו כל הזמן סלקציות, מהן הלכו ישר לתאי הגזים. חלק מהסלקציות היו בבלוק וחלק מהן היה באולם היטהרות מכינים – אֶנְטְלֶאוֹןֶזֶנְג. ב"קְוִוֶּרְטֶנֶה" פעם ביומיים-שלושה היו לוקחים את כל הבלוק למין אולם היטהרות, שם היו מתפשטים ומחכים שהבגדים יצאו מתנורים מיוחדים, לאחר שנוקו מכינים – היו המון כינים במחנה. ביציאה מהמקום גם הייתה סלקציה-קצין גרמני שסימן עם האצבע ימינה ושמאלה, מי לחיים ומי למוות. הייתי תמיד חולפת על פניו עם הפנים כלפי מטה כדי לא למשוך את תשומת לבו. אחרי זמן קצר, דודה מתילדה חלתה, היה לה חום והשתעלה מאוד חזק. תרופות לא היו ולְרֶבֶר, המרפאה, לא רצו ללכת כי משם אנשים לא חזרו.

יום אחד, זמן קצר יחסית אחרי שהגענו לאושוויץ, הייתה סלקציה בבלוק ובחרו את דודה שלי. הורו לה ללכת למכונות משא שהובילו את היהודים לקרמטוריום. נצמדתי אליה ולא הסכמתי לשחרר. מתילדה צעקה עליי שאשאר בבלוק ולא אבוא איתה ויהודייה אחרת שהייתה אחראית על האזור שלנו בבלוק (שְׂטוּבְּנֶאָלְטְסְטֶר), משכה אותי מהדודה בכוח וזרקה אותי על הדרגש. נשארתי שמה בוכה עד שנגמרה הסלקציה ודודה מתילדה נעלמה, וככה ניצלתי.

נשארתי לבד. לא ידעתי מה לעשות. תוך זמן קצר העבירו אותי למחנה עבודה, ששם תיקנו בגדים של הצבא הגרמני. הייתי שם כמה חודשים לבד. כל הזמן היו סלקציות, אנשים באו ונעלמו. לבלוק שלי, בלוק 27, הכניסו חבורה של יוניות שהיו שרות בלילות כדי לשפר את המצב-רוח. אחר כך לקחו את כולן לתאי גזים ושוב נשארתי לבד. אני לא יודעת איך שרדתי.

הייתה במחנה מפקחת גרמנית קשוחה ומפחידה, שהייתה רוכבת על סוס עם שוט ביד ומוציאה את כולם למסדרים, במיוחד בימי ראשון כשלא היה עובדים. היהודיות במחנה אמרו עליה שהיא לסבית, אבל אז עוד לא הבנתי מה זה אומר. פעם אחת במסדר, היא באה לכיוון שלי ונעצרה לידי. הייתי בטוחה שהיא הולכת להרביץ לי עם השוט. במקום זה, היא זרקה לי חתיכת עוגה שנשארה לה. זה היה בלתי יאומן. מי שראה והכיר את האישה הזאת והאכזריות שלה לא יכול היה להאמין שזה מה שהיא עשתה.

במסדרים האלה שהיינו עומדות בהם אני גם זוכרת את המגפיים המצוחצחות של ד"ר מנגלה, שאותן ראיתי עם הראש למטה, כי אסור היה להישיר מבט. בתקופה הזאת ניסיתי להגיע להֶנְקָה, שהייתה בבלוק אחר, שם עבדו במפעל תחמושת של הגרמנים ("אוֹנִיוֹן"). לא הצלחתי להגיע אליה אבל שמעתי שהיא חולה ושחברות הסתירו אותה, כי מי שחלה ולא עבד לקחו אותו לתאי גזים. כמה חודשים אחר כך הצלחנו להתאחד בבלוק 11.

בתקופה שלא היה אוכל, עלה רעיון במחנה הנשים להחליף אוכל עם החולים בכִּבְּיר (המרפאה) – לתת להם קצת ריבה, כי כבר בקושי יכלו ללעוס ולקחת את הלחם בתמורה. הבעיה הייתה שהכִּבְּיר היה בצד השני של המחנה, בקוֹוֹרְנֵטְנָה, ובין המחנות הייתה גדר עם שמירה. מכיוון שהייתי קטנה, שלחו אותי לעבור דרך פרצה בגדר ולהחליף את המזון עם החולים במרפאה. בדרך לשם עברתי בין ערמות של גוויות שסידרו אותן שורות-שורות מחוץ למרפאה, כנראה כי לא היה מקום בקרמטוריום. ככה הסתננתי בלילה כמה פעמים והייתי חוזרת עם הלחם ומחלקת בבלוק.

אחרי בלוק 27, ולפני שהתאחדתי עם הַנְּקָה, העבירו אותי לבלוק של קנדה – בלוק 13 אם זכור לי נכון - שם הייתי בערך חודש. שם מיינו את המזוודות של היהודים שהגיעו למחנה. קראנו לזה קנדה כי היה שם הכול מכול טוב שהביאו איתם יהודי הונגריה ב- '44 - כסף וזהב, בגדים ונעליים וגם אוכל טוב שאפשר היה קצת לאכול בזמן שעבדנו. היינו אורזים הכול לפי סוג הסחורה ואחר כך מעלים את הסחורות על רכבת, שהגיעה למקום ונסעה לגרמניה.

המתחם של קנדה היה ממוקם בערך 4 ק"מ מהמחנה, שאותם צעדנו כל יום ברגל הלוך וחזור. ביציאה משער המחנה לקנדה ובחזרה אליו עמדה התזמורת המפורסמת של אושוויץ – 10 עד 15 נגניות יהודיות שניגנו על כלי נשיפה וכינורות, בעיקר מארשים, כדי שנצמד כמו שצריך. אותה תזמורת הייתה מנגנת לפעמים גם בימי ראשון, כאשר הקונצרטים התקיימו באולם קרוב יחסית לקרמטוריום – במקום אחד שרפו יהודים ובמרחק 100 מטר משם התזמורת ניגנה מוסיקה קלאסית לאלו שעוד שרדו. כמו שאמר פעם ק.צטניק, אושוויץ באמת היה פלנטה אחרת.

בין הפריטים שאפשר היה למצוא במזוודות של יהודי הונגריה במרכז קנדה היה גם סבון רחצה, שהיה כמו אוצר עבורנו. רציתי להביא קצת סבון להַנְּקָה אבל אי אפשר היה לקחת כלום למחנה – הייתה ביקורת בנקודת הכניסה למחנה בסוף יום העבודה. מכיוון שכך, שמתתי חתיכת סבון בתוך הנעל ואת הקילומטרים שצעדנו בחזרה למחנה עשיתי בהליכה על הסבון.

אחרי בלוק קנדה, עבדנו בבונקר תפוחי האדמה (ה-Kartofeln-bunker), עד חיסול המחנה. שם כבר הייתי עם הַנְּקָה. היו שם שדות תפוחים של תפוחי אדמה, שכיסינו בחורף באדמה כדי שלא יקפאו ולידם מחסן גדול של תפוחי אדמה. בתוך המחסן, עבדנו בעיקר בהחמצת כרוב לצבא הגרמני. היו שם אמבטיות לבנות מרובעות שאותן מילאנו בכרוב. ליד האמבטיות, היו מכונות שהיו חותכות את הכרוב ואחר כך היו זורקים שכבות של כרוב בתחתית של האמבטיה, מכסים במלח, ככה שכבה אחרי שכבה, אחר כך יורדים למטה בסולם, דורכים על הכרוב במגפיים נקיות, בסוף מכסים בקרשים ואבנים ולמחרת מורידים את הקצף שעלה למעלה ושוטפים הכול.

בבונקר תפוחי אדמה הייתה אישה רוסייה, שהייתה גם היא אסירה במחנה אבל הגרמנים קידמו אותה להיות מפקחת עבודה. היא אהבה אותי והייתה טובה אליי. לפעמים הייתה מביאה לי קצת אוכל חם. היא כל הזמן אמרה לי שאחרי המלחמה היא רוצה לאמץ אותי כבתה ברוסיה ואני לא יכולתי לסרב. בשלב מאוחר יותר לקראת פינוי המחנה גם היא נעלמה.

בזמן העבודה הזאת, נדמה לי, בתחילת '45, הייתה הפצצה אמריקאית על הבונקר ונחתכתי ביד מזכוכית שהתנפצה. באיזושהי נקודה לפני פינוי המחנה, הגרמנים לקחו אותנו לפנות דברים מהקרמטוריום ומבנים אחרים במחנה לפני שהרסו אותם. זה היה בדרך לעבודה בבונקר – היינו עוברים דרך הקרמטוריום ופירקנו אבנים וציוד לפי ההוראות של הגרמנים. אז ראינו פעם ראשונה איך נראו התנורים שהעלו עשן יום ולילה.

בינואר '45 הגרמנים פינו את המחנה כי ידעו שהרוסים מתקרבים ממזרח. בלילה שבו עזבנו את המחנה אני זוכרת ששרפו את המחנה של הצוענים, עם כל האנשים בפנים. היה ריח חזק מאוד של עשן וזכורות לי גם הצעקות שהיו שם. עוד באותו הלילה, הוציאו אותנו לצעדת המוות לתוך גרמניה. הגרמנים קראו לזה טוֹטְנֵמַרְש, צעדת המתים.

כל הצעדה הזאת הייתי עם הַנְּקָה, ששמרה עליי כל המסע כמו אימא. היו הרבה פעמים שנשברתי והתיישבתי על האדמה בצד הדרך. הַנְּקָה ידעה שיורים במי שעוצר ולא נתנה לי לעצור. היא הרימה אותי וסחבה אותי כל הדרך ביד ולא נתנה לי להרים ידיים. בלעדיה לא הייתי ניצלת.

ביציאה מאושוויץ, הצלחנו לשמור בצד - 4 בנות ביחד - שתי כיכרות לחם, וחילקנו אותן בינינו כצידה לדרך, כשהן עטופות בשמיכה. המסע בקור ובשלג היה כל כך קשה שחיפשתי להיפטר ממשקל ומהר מאוד זרקתי את הלחם שהיה לי, כדי שאוכל להמשיך ללכת. בדיעבד הלחם הזה היה חסר לנו אחר כך בצעדה הארוכה לתוך גרמניה. חלק גדול מהצעדה עשינו ברגל וחלק נסענו ברכבת, אני כבר לא זוכרת בדיוק מאיפה לאיפה הלכנו ומתי נסענו, אבל ככה זה היה עד שהגענו ל-הוונסבריק.

הנעליים שהיו לי בתקופה האחרונה במחנה, שהיו נעלי עור שמצאתי במתחם קנדה, נקרעו והנקה מסרה אותן עבורי לגברים בסנדלריה, שהייתה קרובה לבונקר תפוחי אדמה. הן לא חזרו משם. במקומן, אחת הנשים נתנה לי נעליים מסוג של בד (פילס) שהיו אמנם חמות אבל לא אטומות למים. גרביים כמובן לא היו לנו ובמקומן עטפנו את הרגליים בנייר עיתון. באחד הימים, תוך כדי צעדת המוות, הנעליים נרטבו לגמרי והיו ספוגות מים. אחרי 12 שעות בערך של הליכה, הגרמנים הכניסו אותנו לישון בדייר של חיות, על ערימות קש, שם נרדמתי עד הבוקר. כשהתעוררתי שמתי לב שהנעליים קפאו לי על הרגליים. לא היו לי נעליים אחרות אז הלכתי עם הנעליים הקפואות עד שהקרח נשבר. אלו היו הנעליים שהלכתי בהן את כל צעדת המוות עד השחרור.

הלכנו מאושוויץ עד הוונסבריק, שם היינו בערך כחודש. זה היה מחנה גדול יחסית אבל היינו שם משהו כמו 1,000 איש בתוך בלוק אחד גדול, בתנאים קשים מאוד של דוחק ורעב. פעם ביום חילקו קצת אוכל שלא הספיק. אפילו לא הלכנו לעבודה אלא פשוט נשארנו במחנה בצפיפות, ובלי שנבין מה קורה הלאה. הרבה אנשים חלו שם ומתו. אחר כך התחילו לפזר את האנשים ולקחו אותנו למלחוב, שהיה מחנה קטן יותר ושם גם היה מפעל נשק מתחת לאדמה, שעבדנו בו יחד עם שבויי מלחמה, רובם אמריקאים. גם שם בקושי היה אוכל, אז היינו אוכלים סלק סוכר שקטפנו בשדות בדרך לעבודה. הטעם היה טוב, מתוק, אבל אחר כך זה עשה צרבות נוראיות וכאבי בטן.

במלחוב היה גם בלוק של ילדים. בלילה שהתכוננו לצאת מהמחנה ולהמשיך את צעדת המוות, ה- טוטנמרש, שמענו שהגיעו אנשי צלב אדום משבדיה ולקחו את הילדים לשם על מנת להציל אותם. ממלחוב יצאנו שוב בהליכה רגלית לכיוון לייבק. ביציאה מהמחנה הגרמנים עדיין שמרו עלינו והלכו בשורות מסודרות, כמו חיילים, כמו שהיה לאורך כל ה-טוטנמרש. בימים האחרונים הגרמנים התחילו להיעלם והרגשנו שהסדר מתחיל להתרופף. חלק מהם הלכו ליער ונעלמו, אחרים פשטו את המדים והשתלבו בינינו בבגדים אזרחיים. אחרי כמה ימים הם נעלמו לגמרי ונשארנו לבדנו. היינו רעבים ולא היה לנו אוכל. בשלב כלשהו דפקנו על דלת של משפחה גרמנית שגרה ליד הכביש והם נתנו לנו קצת לחם. בימים האחרונים כבר הלכנו מהר ככל שיכולנו, כי שמענו שהרוסים בדרך והיו שמועות שהם אונסים. המשכנו ללכת לכיוון לייבק עד שנתקלנו בעמדה של הצבא האנגלי.

השתחררנו ליד לייבק ב- 5 במאי 1945 והועברנו למחנה עקורים.

אנא ספרי/י על קורותיך מתום המלחמה ועד עלייתך לארץ (השחרור וחזרתך הביתה, חייך אחרי המלחמה, העפלה / עליה):

אחרי המלחמה הגענו ישר למחנה העקורים שהוקם בקרבת העיר לייבק, שבצפון גרמניה. במחנה הזה נשארנו כחודשיים. במחנה הזה היו לא רק יהודים, אלא גם פולנים וכל מיני אחרים שהתגלגלו לשם. בת דודתי הנקה פגשה שם את בעלה לעתיד מונייק. השניים התחתנו מאוחר יותר בפולדה. במחנה הזה מצא את הנקה אחיה הצעיר יצחק, שהשתחרר מהמחנות והיה אז כבן 20. אחר כך עברנו כולנו לדירה בלייבק, שמה גרנו מספר חודשים עם עוד חברים שהיו במחנה העקורים. בלייבק כבר היינו הולכים לבית הכנסת. שם שמענו שמקימים קיבוץ בגרספולד ועברנו לשם. גרספולד היה קיבוץ שהוקם ליד העיר פולדה שבמרכז גרמניה. גרנו שם שנה בערך.

הקיבוץ הוקם באתר ששימש מחנה של ההיטלר יוגנד, מקום יפה וירוק על גבעה, עם שדות מסביב. הקיבוץ היה קטן, אולי עד 100 איש. אני הייתי הילדה הכי צעירה בקיבוץ- השתחררתי בגיל 14. רוב האנשים שם היו בשנות ה- 20 לחייהם, רווקים

והרבה גם מצאו שם בני זוג והתחתנו. בקיבוץ ניהלנו משק בית, בישלנו, גידלנו חיות משק, למדנו עברית וגם הורה וריקודי עם משליחים של הסוכנות, שחלקם היו שליחים מישראל וחלקם היו יהודים ששירתו בצבא האנגלי.

היה שם כל מה שהיינו צריכים חוץ מאוכל וקצת ציוד, אותו קיבלנו מאונר"א (UNRRA) באמצעות האמריקאים, שפעם בשבוע סיפקו לנו ברכב משא גדול לחם, גבינות ומצרכים אחרים. הדוד מצד אמי, אלתר שוורצבאום, מצא אותנו שם – אותי ואת בנות הדודות שלי – הנקה, הבת של מתילדה ופלה ונטקה דֶרְקֶנְר, הבנות של דודה אסתר. אני הייתי הצעירה שבהן. לימים פלה התחתנה ושינתה את שמה לגְרוֹנְר.

דוד אלתר היה עוד חולה בטיפוס ובגיל 38 נראה לי ממש זקן וחולה. הטיפוס השאיר לו מום בלב והוא נפטר מאוחר יותר בגיל צעיר יחסית. הוא היה כמו שאמרתי האח הכי צעיר של אימא, שאיבד בשואה את אשתו ושני ילדיו ולאחר השואה לא נישא בשנית. הוא השתחרר מבוכנוולד עם לב חולה וטיפוס, חי בגרמניה 5 שנים בהן הוא הצליח מאוד ועלה לארץ ב-1950. לאחר כשנה וחצי בארץ הוא קיבל התקף לב, אושפז בבית חולים בירושלים, נפטר ונקבר בסנהדריה, כשהוא רק בן 49.

אחרי שנה בערך שגרנו בקיבוץ, עברנו לעיר פּוֹלְדֶה הסמוכה. בן דודי יצחק כבר התחתן בקיבוץ ועזב כדי לעלות לארץ-הייתה אז עדיפות לזוגות שרצו לעלות לעומת יחידים. בנות הדודות שלי, הנקה, פלה ונטקה עברו איתי לפּוֹלְדֶה. שם גרתי יותר משנתיים. אחרי זמן מה הנקה התחתנה עם מונייק ועברה מהדירה וגם בת דודתי נטקה התחתנה ועברה לגור עם בעלה. נשארנו אז אני ופלה. בפּוֹלְדֶה היו חיי קהילה יהודיים ערים אבל לא היו הרבה צעירים בגילי- הרוב היו בגילאי העשרים.

הדירה שבה גרנו בפּוֹלְדֶה הייתה שייכת ליהודי לפני המלחמה, לאחר מכן השתלט עליה קצין SS, שכלל הנראה נאלץ לעזוב אחרי המלחמה. היא הייתה ממוקמת ברחוב שילְדֶק, מול המשרדים של הקהילה היהודית בפּוֹלְדֶה. הדירה הייתה מרווחת- היו בה 6 חדרים, כולל ספרייה גדולה ובה ספרים של צ'רלס דיקנס בגרמנית, שקראתי את כולם. הייתה גם עוזרת בית שדוד אלתר לקח, וגם רכב פרטי ונהג. זאת בזכות דוד אלתר שהצליח מאוד כמו שאמרתי. הוא פתח שתי חנויות בדים ובגלל הצנע בגרמניה היה קשה להשיג הרבה מוצרים כולל בדים, והרווחים היו גבוהים. גם כשעלה לארץ הוא שכר דירה בתל אביב וריהט אותה מכל טוב עם רהיטים וחפצים עתיקים שהביא מגרמניה. הוא היה איש מיוחד, מאוד מעניין ואינטליגנטי ורצה תמיד ללמד אותי לשחק שח מט.

בגרמניה הוא רצה להשקיע בי ושאלמד, הוא אמר שאני "חומר טוב ללימוד". בפּוֹלְדֶה הוא הביא לי מורה פרטית לפסנתר ומורה פרטית לאנגלית. אחר כך ב-47' אלתר שלח אותי לקורס של מספר חודשים של הממשל האמריקאי באַרוֹלְזֶן. זה היה קורס בתנאי פנסיון מלא שלימדו בו אנגלית וגם הקלדה עיוורת וסטנוגרפיה. היו שם גם פולנים וגם יוגוסלביים. ניגנו שם סווינג בערבים. בשבתות הייתי נוסעת הביתה וחוזרת בראשון. קיבלתי בסוף גם תעודת גמר שנמצאת אצלי עד היום. כשחזרתי הביתה מהקורס, דוד אלתר רצה לשלוח אותי ללמוד באוניברסיטה בפרנקפורט אבל לא רציתי שוב להתרחק מהנקה ומכולם.

בשנת 46' או 47', אחי משה, שכבר היה עורך דין בארץ, איתר אותי בגרמניה והחלפנו מכתבים. אז אי אפשר היה לעלות לארץ בלי סרטיפיקט, חוץ מעלייה ב'. לכן הוא ניסה להוציא עבורי סרטיפיקט מזויף על שם דינה גלוברמן. בדיעבד זה לא יצא לפועל ואני בכלל הגעתי לארץ אחרי קום המדינה, בשנת 49'.

נא ספרי/י על חייר בארץ

(תחושותיך בעת עלייתך ארצה, פעילותך הציבורית או התרבותית, המשפחה שהקמת, המסר שברצונך להעביר לדורות הבאים):

דרכנו בארץ לא הייתה קלה. הקליטה וההסתגלות לחיים בארץ אחרי המלחמה ואחרי קום המדינה היו קשות. גם השנים שבאו אחר כך היו לא פשוטות וכך גם המשך הדרך. הגענו לארץ ללא כסף וללא רכוש. התחלנו מאפס וצמחנו לאט לאט. עמדו בפני המדינה אתגרים גדולים מאוד באותן שנים מול מדינות ערב וגם בתוך המדינה, ובתוך כל אלה עבדנו מהבוקר עד הלילה, חסכנו שקל לשקל, בנינו משק בית צעד אחר צעד והקמנו משפחה לתפארת.

אף פעם לא ביקשנו דבר מאיש. גם לא מהמדינה. את כל מה שהגענו אליו, השגנו בעשר אצבעות בעבודה קשה, שהפכה למפעל חיינו, ובראשו המשפחה- על שני הבנים, חמשת הנכדים ולפני שנתיים בערך הנין הראשון.. כן ירבו! כשהגעתי לארץ לבד בשנת '49, קיבל אותי הדוד ליאון, אח של אימא, שסיפרתי עליו קודם. הייתי אצלם מס' שבועות אבל בגלל אשתו, שלא אהבה את נוכחותי שם, לא יכולתי להישאר וחיפשתי דירה בחיפה. מצאתי בסוף חדר להשכרה בתוך דירה וגם אותו חלקתי עם שותפה. תוך זמן קצר מצאתי עבודה במסעדה, בעיר התחתית – ברחוב הבנקים, ושם עבדתי עד שהכרתי את בעלי לעתיד אריה, שהיה איש פלמ"ח.

בסוף '49, השנה שבה עליתי, פגשתי את בעלי אריה במסיבה של חברים – איזק וקהלה – בחיפה. אריה היה בצבא עם איזק ואחר כך גם שכרו ביחד דירה בחיפה. אני הכרתי את איזק במחנה העקורים אחרי המלחמה ונתקלתי בו במקרה ברחוב כשגרתי בחיפה. הוא הזמין אותי למסיבה אצלם בבית וכל השאר היסטוריה. התחתנו בשנת 1950 בחתונה צנועה על גג של חברים. בזמנו לא היה לנו אפילו כסף לעשות תמונות.

בשנת 1953 נולד בנו הבכור יאיר (זאב) ובשנת 1958 נולד בנו השני בני (בנימין חיים). במהלך השנים היו ברשותנו מס' עסקים קטנים בחיפה ובתל אביב, שהבולט בהם היה מכולת ומעדניה ברח' דיזינגוף בתל אביב אותה ניהלנו במשך כ- 40 שנה. לפנינו היו לנו מסעדה בשוק בחיפה, בית חרושת קטן לציפוי מתכות בחיפה ולאחר מכן בית חרושת לציפוי מתכות בתל אביב.

בנו הבכור יאיר התחתן עם פועה (פופי) בשנת 1975 ובנו הצעיר בני התחתן עם עליזה בשנת 1983. בין השנים 1981 עד 1990 נולדו לנו 5 נכדים: ברק (1981), רועי (1985), קרן (1985), תומר (1987) וגיא (1990). אלה היו שנים של התרחבות המשפחה – שנים של שמחה גדולה.

בשנת 2003 נפטר בנו הבכור יאיר והוא בן 49 בלבד. זו הייתה מכה קשה מאוד עבורנו שמילים לא יתארו.

בשנת 2008 התחתן נכדי הראשון, ברק (בנו הבכור של יאיר), עם יפית.

כשנה לאחר מכן נפטר בעלי ושותפי לחיים אריה, והוא בן 81, לאחר 59 שנים של נישואים מאושרים.

בשנת 2010 חזרתי לראשונה לפולין למצעד החיים עם בני בָּנִי. אז ראיתי לראשונה את בלוק 27 בו הייתי במהלך המלחמה, שהיום הוא חלק מהתערוכה במחנה. ב- 2010 הוא היה סגור ולא ניתן היה להיכנס. בשנת 2011 חזרתי עם משפחתי המורחבת לפולין לנסיעת שורשים. היו איתי בני בָּנִי ונכדיי- ברק, רועי, תומר, קרן וגיא.

ביקרנו באושוויץ והפעם בלוק 27 היה פתוח ונכנסנו כולנו. מצאתי את הדרגש שעליו ישנתי במהלך המלחמה, שליידו היה החלון שהשקיף בזמנו על הקרמטוריום. עשינו צילום משפחתי מחוץ למבנה, עם חיוך גדול של ניצחון. הייתה לי הרגשה מוזרה לחזור לאושוויץ, כאילו מעולם לא הייתי שם, כאילו זאת לא הייתי אני. כל הזיכרונות שלי מאותה תקופה כל כך חדים ובהירים, אבל איך יכול להיות שזה קרה לי? כל הדברים האלה שסיפרתי שכל כך רחוקים מחיים נורמליים. גם בלתי נתפס בעיניי איזה אומץ היה לי אז בתור ילדה, כמו שלא היה לי אף פעם לפני המלחמה וכנראה שגם לא אחריה.

עוד באותה נסיעה ביקרנו בדירה בה גדלתי בקאליש עד פרוץ המלחמה (לאחר איתור המקום שלקח זמן רב, זוג פולני צעיר אפשר לי להיכנס ולהסתובב בדירה), בעיירת הולדתו של בעלי ז"ל אריה (קראשניק שלייד לובלין), וכן בקברה של סבתי, פייגלה שוורצבאום בִּבְיֵרְצ'ה, שעל שמה אני קרויה.

בשנת 2013 התחתן נכדי השני רועי (הבן הבכור של בני), עם עדי. באותו חודש – מאי 2013 – נולד הנין הראשון שלי, צור יאיר, שהביא עמו הרבה שמחה. הייתי שמחה אפילו יותר אם בעלי אריה ובני יאיר, זיכרונם לברכה, היו זוכים להכיר את צורי.

יאיר לא זכה אפילו להיות בחתונת בנו. יחד עם זאת ובמבט לעתיד- הולדתו מסמלת את הדור הבא של המשפחה ומרגישה לי כניצחון גדול שלי ושל המשפחה כולה.

היום, אני מאחלת לעצמי לזכות לראות את כל נכדיי, שרק התחילו את החיים האמיתיים - מתפתחים, מצליחים, מרחיבים את המשפחה ומאושרים.

ראיון: ברק גרינאפל, תל – אביב, פברואר 2015

מצורפות שתי תמונות של ציפורה ומשפחתה במסע שורשים שעשו ב-2011. התמונות צולמו מחוץ לבלוק 27 בבירקנאו, בו ציפורה שהתה בזמן המלחמה.

יד ושם

המשרד לאזרחים ותיקים

